

... (faint text)

... (faint text)

... (faint text)

... (faint text)

... (faint text)

... (faint text)

Suomalaiset nimiäkö ruotsalaisten tilalle?

Pääkaupunkiseudun kunnat ovat tunnetuista syistä vastaanottaneet viime vuosikymmeninä suuren muuttajajoukon. Maalaismaisemiin on noussut taajamia, elämänmeno on kaupunkilaistunut. Kii-vas kaavoitus ja rakentaminen ovat mullistaneet ympäristön. Uusi miljöö tarvitsee myös uusia nimiä – vieläpä niin nopeasti, että nimenanto on siirtynyt virka-

Kielemme käytäntö

ja luottamusmiehille, tullut osaksi kunnan toimintaa. Kaikki tämä on aiheuttanut koko joukon ongelmia, joista aion lähempää tarkastella yhtä.

Runsain muutto on maassamme kohdistunut perinnäisen kielirajan eteläpuolelle. Vanhastaan ruotsinkieliselle seudulle on muuttanut paljon suomenkielisiä, ja kuntien kielisuhteet ovat muuttuneet. On pidetty itsestään selvänä, että tällöin myös nimistö kaksikielistyy. Uudisnimien kaksikielisyys onkin luontevaa, mutta miten pitäisi käyttää ja kohdella vanhaa ruotsinkielistä paikannimistöä?

Uusin virallinen suositus on suomen kielen lautakunnan v. 1979 antama (Kielikello 1/1979):

Kaksikielisten alueiden suomalaista kaavanimistöä suunniteltaessa suositellaan käytettäväksi seuraavia pääperiaatteita:

- 1) Jos ruotsinkielinen nimi sopii äännerakenteeltaan hyvin suomeen, nimi voidaan ottaa sellaisenaan. (esim. *Kilo, Jollas*).
- 2) Jos nimi sopii äännerakenteeltaan huonosti suomeen, on harkittava eri mahdollisuuksia:
  - Nimi voidaan kääntää, jos käännösvastine on selvä. Etymologialtaan epäselviä nimiä ei pidä kääntää. (esim. *Kurkimäki – Tranbacka*)
  - Nimestä voidaan tehdä mukaelma perinteisiä mukaelmalleja noudattaen. (esim. *Perkkaa – Bergans*)
  - Jos nimeä ei voida kääntää eikä mukauttaa perinteisiin mukaelmiin, kaavanimi tehdään kokonaan omalta pohjalta käyttämättä lähtökohtana toiskielistä nimeä. (esim. *Kannelmäki – Gamlas*)

Suositus koskee ensisijaisesti kaavoitettavalla alueella olevia nimiä. Soveltuvien osin periaatetta voidaan soveltaa myös kaava-alueen lähiympäristön muihin nimiin.

Lisäksi on periaatteena pidetty sitä, että kunnilla on valta vain kaavanimistöön. Luonnonpaikkojen ja asumusten vanhat nimet ovat rauhoitettuja.

Mitä ohjeistoa sitten sovelletaan? Muistuttaako tulos edes päällisin puolin vanhojen ruotsalais-suomalaisten kieliraja-alueiden nimistöä? Vastauksen saadakseni olen tarkastellut Espoon kaupunginosien ja niiden osa-alueiden nimiä. Espoon otin katseltavakseni, koska tunnen sen kaavanimistön paremmin kuin muiden kuntien. Ei ole syytä olettaa, että Espoon kaavanimistö ratkaisevasti poikkeaisi naapurien – Helsingin ja Vantaan – nimistöistä.

Espossa on yhtensä 54 kaupunginosaa. Laskuissani ovat mukana ne 45, joiden nimi perustuu vanhaan ruotsinkieliseen nimeen. Osa-alueita on 172. Otin laskelmiini aakkosjärjestyksen alkupäästä 100 nimeä; niistä 90:n perustana on vanha ruotsinkielinen paikannimi.

Espoon kaupunginosien ja osa-alueiden nimien muodostustavat

Kaupunginosat

	kpl	%
käännöslaina	20	44,4
kokomukaelma	20	44,4
osamukaelma	5	11,2
Yhteensä	45	100

Osa-alueet

	kpl	%
käännöslaina	35	38,9
kokomukaelma	28	21,1
osamukaelma	27	30,0
Yhteensä	90	100

Vertasin lukuja Eero Kiviniemen ja Kurt Zilliacuksen vuonna 1973–75 johtaman kielirajatutkimuksen tuloksiin. Hankkeessa tutkittiin 8 pitäjän lainanimistöä. Tutkittavia nimiä oli yhteensä 2 082. Niistä noin 24 % oli käännöslainoja – tutkimuksessa on erotettu toisistaan nk. appellatiiviset ja propriiset käännökset –, 3 % osamukaelmia ja 59 % kokomukaelmia. (Zilliacus 1980: 325, 341–344.)

Espossa on kokomukaelmia käytetty selvästi vähemmän kuin tutkimusalueen pitäjissä; kaupunginosien nimistä niitä on n. 45 %, osa-alueiden nimistä n. 30 %. Mukailu tosin mainitaan kielilauta-

kunnan suosituksessakin vasta toisena, kääntämisen jälkeen. Osamukaelmien määrä sen sijaan on Espoossa huomattavan suuri. Se näyttää yhä kasvavan: osa-alueiden nimet ovat nuorempia kuin kaupunginosien.

Miksi kokomukaelmia sitten käytetään virallisessa nimistössä vähemmän kuin normaalinimenannossa? Ensinnäkin niiden tekeminen on vaikeaa. Kielilautakunta kehottaa muodostamaan mukaelmia »perinteisten mallien» mukaan. Ohjeen noudattaminen edellyttäisi, että näistä malleista olisi tarkkaa tutkimustietoa alueittain. Ennestään täysin ruotsinkielisiltä seuduilta mallit puuttuvat kokonaan. Vanhastaan mukailu on kuullun vieraskielisen nimen foneettista ja morfologista sopeuttamista omaan kieleen. Perinnäisen mallin noudattamiseksi pitäisi siis tuntea paikallinen sekä ruotsalais- että suomalaismurre erittäin hyvin. Ongelmana on myös se, että suomenkielisiltä alueilta muuttaneet eivät hyväksy mukaelmia. Niiden tyyliä pidetään arkisena ja arveluttavana (ks. Viljamaa-Laakso 1986: 120, Pitkänen 1976: 162). Ruotsia taitavan suomalaisväestön on vaikea tottua kyökkiruotsilta kuulostaviin *Hästeeniin* ja *Almosaan*, kun kerran tiedetään niiden »tarkoittavan» *Hevoskiveä* ja *Leppäsuota* (Lehti 1984: 114).

Ratkaisuksi nimistöä suunnitelleet näyttävät kehittäneen nimityypin, jota voisi kutsua akateemiseksi mukaelmaksi. Toisaalta on haluttu säilyttää vanhaa ruotsalaisnimistöä, toisaalta välttää kuntalaisten paheksuvat valitukset. Nimet on sopeutettu systeemiin niin, ettei niiden alkuperää enää arvaa. Espoon *Frisansista* on tehty *Friisilä*, *Glomsista Lommila*, *Mickelsistä Mikkelä*, *Morbystä Muurala*. — Nimet ovat sinänsä moitteettomia, mutta olisiko niitä mukailut näin kukaan muu kuin nimenantosysteemit hallitseva onomastikko? *Kvisbackan* kylän suomenkieliseksi nimeksi kelpasi *Viispakka*, osa-alue on *Kuitinmäki*.

Osamukaelma on sekin kompromissi: jo pelkän perusosan kääntäminen suo-

malaistaa nimen tehokkaasti. Osamukaelmia on Espoon virallisessa nimistössä erittäin paljon (alueennimistä 11,2 % ja 30,0 %). Vanhassa lainanimistössä prosenttiosuudeksi on saatu vain 3,0 (Zilliacus 1980: 341). Usein määriteosa onkin hämärä; sen kääntäminen olisi mahdollista. Tyyliään osamukaelmat vastannevat muuttajien odotuksia paremmin kuin perinnäiset kokomukaelmat — ainakaan niistä ei valiteta yhtä paljon. Varsinkin Espoon osa-alueiden nimistä näkyy, että perusosia on käännetty silloinkin, kun pelkkä mukailu olisi ollut mahdollista. Esimerkiksi *-backa*, *-backen*, *-kärr*, *-berg(et)* ja *bäcken* on säännön mukaisesti suomennettu (*Friisinmäki* < *Frisbacka*, *Lukupuro* < *Lukubäcken*). Kuitenkin esim. Tuusulassa elävät nimet *Talpakka*, *Eppaskärri* ja *Varpekki*. Vanhat helsinkiläiset puolestaan puhuvat luontevasti *Rööperistä*.

Käännöslainat ovat entistä suosittumia (Espoon kaupunginosien nimistä 44,4 %, osa-alueiden 38,9 %; kielirajahankkeessa käsitellyistä nimistä 24 %). Suomen kielen lautakunta käsittääkseni suosittelee kääntämistä ennen mukailua — mikäli nimi on etymologialtaan selvä. Nimen voi siis suomentaa, jos tuntee siihen sisältyvät elementit. Ainakaan Espoossa käännöslainojen prosenttimäärä ei vaikuta kohtuuttoman suurelta. Eroa vanhaan nimistöön kuitenkin on. Kääntämällä on vanhastaan lainattu lähinnä mikrotoponyymien vähän käytettyjä nimiä. Nuo nimet ovat usein appellatiivinomaisia, ja ne saattavat syntyä erikielisillä toisistaan riippumatta, esim. *Riihipelto* — *Riäker*, *Rantaniitty* — *Strandäng* (Zilliacus 1980: 343). Suuren kaupungin alueennimiä ei voi pitää mikrotoponyymeinä. Nimien alkuperäisetkin tarkoitteet ovat useimmiten kyliä tai huomattavia luonnonpaikkoja (esim. *Kivenlahti* < *Stensvik*, *Sepänkylä* < *Smedsby*). Suurin osa nimistä on hyvin vanhoja. Pitäisikö tällaisia nimiä kääntää, vaikka niihin sisältyvien elementtien etymologia olisikin kiistaton? Edellä oli puhetta mukaelmien tyylistä. Käännöstenkin tyy-

Kielemme käytäntö

liarvo on kiistanalainen. Muodollisesti täysin moitteetonkaan käänös ei aina tyyliään vastaa alkuperäistä. Yhdysnimien semantiikka on usein monimutkainen. Nimen sisältö on muutakin kuin nimen leksikaalisten elementtien summa. Nimet ovat syntyneet osaksi tietynlaista systeemiä tietystä kieliyhteisössä tietynä aikana. (Ks. esim. Kiviniemi 1987: 7–8, 16.) Voiko nimiä siis kääntää kielestä toiseen niin, ettei jotain olennaista käänöksestä katoa? Miten ruotsinnetaisiin vaikkapa *Varpusenlinna* tai *Nimismiehenpötsi*? Miltä kuulostavat Kirkkonummelle ehdotetut *Vilhonkumpu* pro *Vilhelmsberg* tai *Pellavanotko* pro *Linda*?

Edes suomenkielisen perusosan – vaikka se sanakirjasta löytyisikin – valinta ei ole yksinkertaista. Jokainen nimistöön perehtynyt tietää, että murteissa on maastotermejä summattomasti. Monilla on useita variantteja ja merkityksiä. Appellatiivien levikkialueet ovat usein tarkkarajaisia. Mistä saadaan pääkaupunkiseudun ruotsinkieliselle rannikolle sopiva appellatiivisto käännöksiä varten? Vieraita murreanojahan ei pitäisi käyttää. Helsinkiin ovat jo tunkeutuneet *pauha* ja *paasi*, Espooseen *puro* ja *luoma*. Ottavatko naapurikunnat esimerkkiä, kun kaavoitus pääsee vauhtiin? Varsinkin ruotsinkielisten vesistönimien sisältäville appellatiiveille on monesti mahdollon löytää vastinetta uusmaalaisista murteista.

Mainitsin kaksikielistämisuositusten yhteydessä, että vain kaavanimet kuuluvat kunnan toimivaltaan. Vanhoista paikannimistä mm. peruskartoissa vastaa Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. Luonto- ja asutusnimistöä kuitenkin hyödynnetään kaavoituksessa. Esimerkiksi Espoossa on alueennimenä *Lehtimäki* – *Lövkulla* ja tiennimenä *Lehtimäentie* – *Lövkullavägen*. *Lövkulla* on ikivanha talo, joka nimi on aina ollut vain ruotsinkielinen. Suomenkieliset muuttajat puhuvat jo *Lehtimäen* talostakin. Käykö näin myös luontoonimistölle? Jos *Ramsö*-nimiseen saareen johtaa *Ramsiontie* – *Ramsövägen*, on heikosti-

kin nimioppinsa sisäistäneen helppo teorioida liittynäisen kantanimeksi **Ramsio* – *Ramsö*. Kun se on yleistynyt »kansan käyttöön», se voidaan kai periaatteessa hyväksyä jopa peruskarttaan. Ovatko vanhat ruotsinkieliset paikannimet sitenkään suojattuja?

Olen käsitellyt suomen kielen lautakunnan vuonna 1979 antamia suosituksia takaperoisessa järjestyksessä. Ensimmäisenä kohtanahan suosituksessa mainitaan, että jos nimi sopii äännerakenteeltaan hyvin suomeen, se voidaan ottaa käyttöön sellaisenaan. Sellaisenaan säilytetyt nimet ovat laskelmissani muokkelmina – niitähän ne tavallaan ovat. Niiden määrä on kuitenkin pieni: Espoon kaupunginosista 2, osa-alueista 7 (esim. *Kilo*, *Högnäs*, *Bemböle*, *Brobacka*).

Alkuperäisen nimen säilyttämisellä on monia hyviä puolia: säästytään kääntämis- ja mukailuongelmilta ja saadaan vanha, käyttöön vakiintunut nimi suojeluksi. Tähänhän nimistösuunnittelu pyrkii ja parhaimmillaan pystyykin (ks. esim. Närhi 1985: 4).

Sellaisenaan käyttöön voi ottaa kuitenkin vain »äännerakenteeltaan hyvin suomeen sopivia» ruotsinkielisiä nimiä. Nyt pitäisi tietää, mikä sopii suomen äännerakenteeseen ja mikä ei. Nimistä tehtyjen valitusten ja suullisten kommenttien valossa näyttää siltä, että mielipiteet menevät pahasti ristiin. Esimerkiksi itä- ja länsimurteisilla tuntuu olevan jyrkästi toisistaan poikkeava käsitys siitä, sopiiko suomen äännerakenteeseen kaksikonsonanttisuus sanan alussa. Jopa *Krattikujaa* jotkut pitävät liian vaikeana.

Mitä voisi pitää lähtökohtana tai nyrkkisääntönä? Vanhat suomenkieliset espoolaiset puhuvat luontevasti mm. *Albergasta*, *Bodomista*, *Gumbölestä*, *Högnäsistä* ja *Sököstä*; *Honkamäki* ei ole syrjäyttänyt *Furubackaa* eikä *Suinonsalmi* *Svinösundia*. Onko *Lövkulla* liian vaikea, koska siinä ei ole vokaalisointua? Miksi *Korkkula* on helpompi ääntää kuin *Korkkulla*? Ääntämisen vaikeus tai helpous on pitkälti mielipide- ja itsetunto-kysymys. Sen vuoksi kaksikielistämis-

suositus on ohjeena hutera. Sitä voi halutessaan käyttää melkoisen mielivaltais-tenkin ehdotusten perusteluna ja tukena. Voiko sitä paitsi puhua kaksikielistämisestä? Perimmiltään on kyse vanhan ruotsinkielisen paikannimistön suomen-tamisesta tai suomalaistamisesta. Suomenkielisiä nimiä ei ole juuri ruotsinnet-tu.

Ritva Liisa Pitkänen on Pyhtään lainanimistöä tutkiessaan pannut merkille pari kiintoisaa seikkaa. Ne liittyvät olennaisesti kaksikielistämisen proble-matiikkaan. Kaksikielisyessään ruotsin-kieliset lainaavat nimiä suoraan; suomenkieliset puolestaan suosivat kääntä-mistä (1976: 160). Suunta on sama Es-poossakin: suomenkieliset tulokkaat tun-tuvat haluavan käännöksiä, ruotsinkielisistä ilmeisen harvat. Nimistön säilymi-sen kannalta on olennainen se Pitkäsén havainto, jonka mukaan ruotsinkieliset yhä enemmän käyttävät suomenkielisiä nimiä paikoista, joilla sellainen on. On tietysti luontevaa suomenkielisen kanssa puhuessaan käyttää paikoistakin suomenkielisiä nimiä. Tämä tekee virallisen nimistön suomalaistamisen entistä arve-luttavammaksi.

Enemmistökieltä puhuvat muuttajat saattavat lyhytnäköisyyttään pikkuhiljaa poistaa käytöstä kaksikielisten alueiden ruotsinkielisen nimistön. Tämä on jyr-kästi riidoin nimistösuunnittelun kes-keisten periaatteiden kanssa. Vai koskevatko suojelupyrimykset vain suomen-kielisiä nimiä? Niin ei asia saisi olla. Vanhojen ruotsalaisseutujen nimistön omaleimaisuus säilyy vain jos säilytetään myös nimien kieli. Suomalaistamisen pi-täisi olla pikemmin poikkeus kuin sään-tö.

Kurt Zilliacus piti jo vuonna 1972 vanhentuneena väitettä, että ruotsinkie-listen nimien kääntäminen on ääntämis-vaikeuksien takia välttämätöntä. Hän vertasi — aivan aiheellisesti — vanhojen ruotsalaisten nimien korvaamista suoma-laisilla uudisnimillä vanhojen suomalais-ten nimien muuttamiseen. Suomenkieli-set nimistöhuoltajat näyttävät tähän as-

ti olleen huolissaan vain omakielisen nimistön säilyttämisestä. Olisi jo aika ajatella kysymystä laajemminkin ja yrit-tää pelastaa jäljellä oleva ruotsinkielinen nimistö.

— — Kehitystä ruotsalaisesta nimestä ei kuitenkaan voida kääntämällä tai uudella muodolla historiallisesti kiel-tää tai tehdä olemattomaksi. — Esiitet-ty perustelu, että suomalainen puhe-kieli ei kykenisi lausumaan ruotsalai-sissa nimissä esiintyviä äänneitä, on mielestäni omiaan aliarvioimaan suo-malaisen kielen taipuvaisuutta epäoi-keutetulla tavalla. Ottamalla huo-mioon sen kehityksen, johon suomen-kieli on osottautunut kykenevänsä, täytyy kai pitää itsestään selvänä, että suomalainen kieli voi lausua ne taval-liset äänneet, jotka tässä tulevat kysy-mykseen.

Näin kauniisti kirjoitti Helsingin raha-toimikamarin jäsen Tor Grotenfelt vuonna 1926 (Ehdotus Helsingin kau-pungin katujen, torien ja yleisten paik-kojen nimistöksi). Suomen kieli on 60 vuodessa kehittynyt paljon, suomenkie-listen asenteet sen sijaan tuntuvat muut-tumattomilta. Kuinka monta vuosi-kymmentä vielä kuluu, ennen kuin on itsestään selvää säilyttää niin ruotsin-kuin suomenkielisetkin paikannimet?

LÄHTEET

- Ehdotus Helsingin kaupungin katujen, torien ja yleisten paikkojen nimistöksi. Helsinki 1926.
- KIVINIEMI, EERO 1987: Voidaanko nime-ämisperusteet luokitella? — Kieli 2. Helsinki.
- LEHTI, ULPU 1984: Tuusulan Ruotsinky-län lainanimet. Pro gradu -työ. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- NÄRHI, EEVA MARIA 1985: Kaavanimis-tön suunnittelu. — Kielikello 2/1985.
- PITKÄNEN, RITVA LIISA 1976: Tvåsprå-kighet och namnbruk. — Ortnamn och samhälle. NORNA-rapporter 10. Borgå.

Kielemme käytäntö

- VILJAMAA-LAAKSO, MARJA 1986: Espoon nimistösuunnittelu. Pro gradu -työ. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen nimitoimisto. Hki.
- ZILLIACUS, KURT 1972: Yksi nimi yhdellä kielellä riittää hyvin. — Helsingin Sanomat 27. 2.
- ZILLIACUS, KURT 1980: Ortnamnsförändringen vid språkgränsen i Finland. — Ortnamn och språkkontakt. NORNA-rapporter 17. Uppsala.

KAIJA MALLAT